

Життєвий шлях та діяльність Дмитра Балики - тема доповіді молодшого наукового співробітника Інституту бібліотекознавства ЦНБ С. Косяк.

Про внесок Балики у розвиток досліджень з соціології та їх зв'язок з сучасними соціологічними дослідженнями читацьких потреб йшлося в доповідях заступника директора з наукової роботи Державної бібліотеки України для юнацтва Т. Ярошенко та зав. відділом науково-дослідної роботи Національної парламентської бібліотеки України З. Савіної.

Головний бібліотекар Інституту бібліотекознавства ЦНБ Н. Казакова доповіла про бібліографічну спадщину Д. Балики.

Учасники ювілейних читань вирішили проводити щорічні баликівські читання. Тема наступних (вересень 1995 р.) - внесок ученого у розвиток історично-бібліотекознавчих досліджень в Україні.

Нижче подаємо одну з доповідей цих читань.

Світлана Косяк

ДМИТРО БАЛИКА

Дмитро Андрійович Балика - відомий український бібліотекознавець і бібліограф, автор багатьох теоретичних праць з питань бібліотекознавства.

Він народився 9 вересня 1894 р. в м. Седнів на Чернігівщині в сім'ї вчителя [1]. 1912 - 1916 рр. - навчання в Петербурзькому політехнічному інституті на електромеханічному відділенні. Матеріальна скрута змушує його з дружиною Н.Я. Фрідьєвою переїхати до с. Шаран (Белебівського пов. Уфимської губ.), де Надія завідує позашкільною освітою і районною бібліотекою, а Дмитро займає посаду бібліотекаря.

У 1917-1920 р. Балика працює в Белебії, Уфі й Томську. В ті роки з'являються його перші друковані праці. Це - результат спостережень і роздумів щодо поліпшення бібліотечної справи, позашкільного навчання [2, 3, 4, 5].

Після закінчення педагогічного відділення Томського університету Балика викладає там педагогіку. Створений ним Музей бібліотекознавства став осередком творчої роботи з питань теорії бібліотекознавства й бібліографії, основою бібліотечного відділення народної освіти, губполітосвіти. Тут об'єднувався бібліотечний актив місцевих працівників, були курси для підготовки бібліотечних кадрів. В «Известиях Музея библиотекосведения» публікувалися статті Балики з проблем культурного розвитку людини, позашкільного навчання, з питань бібліотечної справи [6, 7, 8].

Приїхавши у 1921 р. до Києва, Д. Балика працював бібліотекарем у показовій бібліотеці Військово-політичної школи (ВПШ) Українського військового округу. Його наукові розвідки того часу спрямовані на створення предметного каталога, бібліотечної технології, методики спілкування з читачем. Так, використовуючи свій досвід роботи в бібліотеці ВПШ, Балика виклав детальну схему, принципи й переваги предметного каталога над систематичним, докладно описав свої заняття з курсантами цієї школи [9, 10].

Робота Д.А. Балики у Всенародній бібліотеці України (з лютого 1925 р.) розкрила здібності молодого науковця, особливо в галузі книгознавства та вивчення читацьких інтересів. Балика та його однодумці творчо підходили до проблеми вивчення читацького складу. Так, виступаючи на I-й конференції наукових бібліотек УРСР (1925) та на II-й Всеросійській конференції наукових бібліотек (1926) Д.А. Балика застерігав від механічного перенесення форм масової політико-просвітницької роботи в наукову бібліотеку,

підкреслюючи необхідність диференціації читачів та визначення інформаційних потреб основних їх категорій і на цій основі - створення спеціалізованих залів. Ці пропозиції ґрунтувалися на проведеному ВБУ аналізі інтересів читачів, їх інформаційних запитів та вимог. Це була одна з перших спроб проведення соціологічного дослідження в українському бібліотекознавстві [11, 12].

Для надання теоретичної допомоги бібліотекареві у вивченні читача, Балика складає, базуючись на матеріалах ВБУ, цінний бібліографічний показчик під назвою «Вивчення українського читача» [13], куди увійшли праці відомих українських письменників (Б.Грінченка, П.Куліша, І.Франка тощо), науковців, відомості про діяльність культурно-просвітницьких громад (усього 206 назв), подає перелік українознавчих видань, що були заборонені на території України.

Бібліотекознавча теорія Д.А. Балики втілена в його актуальній і донині праці «Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства» [14]. Виділяючи п'ять основних напрямів у вивченні читачівства, він аналізує їх позитивні та негативні сторони, детально спиняючись на бібліопсихології Рубакіна. Балиці належить цінне визначення понять «загального інтересу» та «читацького інтересу» [11, с. 27-28]. Учений був глибоко переконаний, що будь-яка бібліотека позитивно впливає на читача безпосередньо своїми притаманними тільки їй засобами: книгами, виставками, каталогами, вечорами тощо.

Балика вважав, що «лише методика бібліотечної справи вчить читача вихоплювати з потоку життя і в бібліотеці (за допомогою виставок та інших заходів) фіксувати дійсно істотне, з виховного погляду потрібне; вчить читача яскраво порівнювати; вчить читачів вносити момент організації в явища, здається, звичайні, відомі, буденні» [15, с. 11].

З часом, теоретично підсумовуючи, він обґрунтовує термін «бібліологічна педагогіка» в однойменній праці та в роботі «Библиотека в свете современной педагогики» [15, 16], де обстоює бібліотекознавство як педагогічну науку, на противагу школі М.Рубакіна, котрий дотримувався психологічного напрямку в бібліотекознавстві, і концепціям тих спеціалістів, які вважали бібліотекознавство прикладною наукою.

Балика послідовно виступав за тісний зв'язок бібліографії з потребами життя, підкреслюючи, що таке знання не є незмінним, придатним для всіх часів, воно має прикладний, допоміжний характер [17]. Щодо визначення наукових основ рекомендаційної бібліографії, то відмінними особливостями її Балика

слушно вважав добір кращої з ідейного й наукового погляду літератури та її оцінку. Одним з перших серед тих радянських фахівців, які опрацьовували питання теорії і методики рекомендаційної бібліографії у 20-х роках, він ставив і вірно, з нашого погляду, вирішував питання співвідношення рекомендаційної бібліографії і критики, відмінності критичної та бібліографічної оцінки літератури. Специфіку останньої Д.Балика вбачав у її виховній та педагогічній спрямованості.

Він брав участь у випуску бібліотекою ряду тематичних бібліографічних покажчиків та списків, що друкувалися на сторінках часописів «Життя і революція», «Україна» та ін. Найвагоміші з них - поточні покажчики нового українського письменства та бібліографії М.Драгоманова, І.Франка.

За Баликою, всі проблеми бібліотечного будівництва треба розглядати з історичної точки зору, що унеможливає повторення старих помилок та недоліків. У праці «Бібліотека в минулому» (серія Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) «Науково-популярна бібліотека книгознавства»), він глибоко аналізує розвиток книги, бібліотеки, зокрема бібліотечної справи в Україні [18].

У роботі «Бібліологічна соціологія» [19], характеризуючи погляди відомих книгознавців О.Ловягіна, М.Лісовського, М.Куфаєва, а також зарубіжних П.Отле, Л.Живного, Балика доводить своє бачення книгознавства як комплексу книгознавчих дисциплін, серед яких бібліологія - наука узагальнююча, вона є методологією книгознавства. Завдання бібліологічної соціології, зокрема, - вивчати закономірності в бутті книги, взаємодію факторів, що позначаються на її особливостях - художній, науковій, науково-популярній тощо, вивчати чинники кількісного й якісного змісту книги в різних обставинах.

Сформувані бібліологічну соціологію, уточнює Балика, це значить розробити науку, що налагоджує закономірність зв'язку між відомими галузями, а також у цілому книжкової справи з відомими суспільними формаціями [19].

Праці Балики друкуються в періодичних виданнях ВБУ, УНІКу, Книжкової палати РРФСР, Державної публічної бібліотеки в Ленінграді, в журналі «Красный библиотекарь», у збірнику «Предмет и методы современной психологии» (М., 1929), він виступає з

доповідями на багатьох бібліотечних і бібліографічних з'їздах, конференціях, нарадах в Україні та Росії.

На початку 1931 р. він звернувся до УНІКу з пропозицією викласти в підручнику свої теоретичні напрацювання і практичний досвід з питань бібліологічної педагогіки. Але, як відомо, УНІК того ж року було піддано критиці за відрив від «конкретних» завдань соціалістичного будівництва і «націоналістичний» ухил, його директора Ю.Меженка звільнено, а нова адміністрація мала чітке завдання: політизувати роботу і стежити за виконанням ідеологічних настанов. Наслідки не забарилися: на зборах (1932) «нового» УНІКу з доповіддю «Проти еkleктизму в питаннях читачівства» виступила аспірантка Д.Балики Н. Біркіна. Вона з позицій «нових наукових підходів» проаналізувала «ворожу» діяльність свого вчителя.

Усе це, мабуть, і спонукало Балику переїхати до Горького. У 1927 р. він був обраний професором місцевого університету. До 1930 р. дослідник ще продовжує жити в Києві і працювати у ВБУ, наїздом читаючи лекції з бібліотечного будівництва на політосвітвідділі університету. А вже з 1930 р. проф. Балика керує кафедрою бібліотечного будівництва Політосвітінституту. З 1932 р. і до останніх днів (помер у 1971 р.) Дмитро Андрійович читає курс лекцій з педагогіки в Горьковському педагогічному інституті. Цей період його діяльності недостатньо освітлений в літературі, але відомо, що Балика був одним з ініціаторів створення обласної бібліотеки, деякий час завідував бібліографічним відділом. Плідно працюючи у педагогіці, друкувався в «Ученых записках» ГПІ, провадив бібліографічні дослідження приватних бібліотек О.М.Горького та П.І.Мельникова-Печерського. Серед публікацій цього періоду є присвячені історії та культурі, проблемам краєзнавчої діяльності бібліотек, окремим діячам науки й культури цього краю.

Дмитро Андрійович був людиною свого часу, а тому поряд з його дійсно науковими, цікавими та ґрунтовними працями були й виконані за соціальним замовленням - згідно з панівною ідеологією. Але його внесок у методологію, теорію та організацію бібліотечної справи безперечний. В Інституті бібліотечного будівництва ЦНБ ім. В.І.Вернадського розпочалося дослідження, спрямоване на комплексне об'єктивне вивчення наукової спадщини вченого й бібліотекаря.

1. Дмитро Андрійович Балика // Бібліотечознавство і бібліографія. - 1971. - №10. - С. 101-102.
2. О библиотечном деле в Белебеевском уезде Уфимской губернии: Отчет с диаграммами // Бюллетени Отдела народного образования (журнал) Уфимского Губернского Земства. - 1917. - № 5 - 6.
3. История внешкольного образования: Ряд очерков // Земца (газета). - 1918.
4. О внутренней и внешней работе библиотекаря // Тр. Белебеевского уездного отдела внешкольного образования. - Белебей Уфимской губ. - 1918. - С. 187-310.
5. Опыт исследования коэффициента интенсивности деятельности библиотек // Там само. - С. 70-83.
6. Пути культурного развития человека // Известия Томского Музея библиотековедения. - 1921. - № 1.
7. Внешкольное образование: его цель, сущность и значение // Там само.
8. Библиотека, ее задачи, сущность и значение // Руководство-справочник по внешкольному образованию. - Красноярск, 1920.
9. Предметный каталог Округной Военно-политической школы Украины // Красный библиотекарь. - 1924. - № 8 (11). -

С.46-54.

10. Как читать: Опыт занятий с курсантами Округной Военно-политической школы Украины по вопросу как читать // Там само. - № 10-11 (13-14). - С.104-108.
11. Активізація роботи в наукових бібліотеках: Доповідь на Першій конференції наукових бібліотек УРСР, 28-31 грудня 1925 р. // Бібліотечний збірник. - К., 1926. - Ч. 1. - С. 158.
12. Труды Второй Всероссийской конференции научных библиотек: Стенографический отчет. - Л., 1929. - С. 158.
13. Вивчення українського читача: Бібліографічний покажчик // Бібліотечний журнал ВБУ. - 1925. - № 8-10.
14. Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства // Бібліологічні вісті. - 1926. - № 1. - С.16-35.
15. Бібліологічна педагогіка. - К., 1928. - С.3-14.
16. Библиотека в свете современной педагогики. - Л., 1926. - С. 1-9.
17. Рекомендаційна й критична бібліографія. - К., 1929. - С.20.
18. Библиотека в минулому: культурно-історичний нарис. - К., 1925. - С. 1-115.
19. Библиологическая социология: Определения, предмет, методы. - Б. тит. л. - С. 68-69.

Есть на свѣтѣ доля

ДУМА

СТИХИ
Т.Г.ШЕВЧЕНКО
КУВЧКА

П.П.СОКАЛЬСКАГО

ОДЕССА

Специальность издания: Для Британа. Црна.

Дружеское Издание

ДО ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ ДНІВ

Виставку з фондів ЦМБ ім.В.Вернадського
підготовлено бібліотекарем сектора нотних видань Євгенією Кожушко.

Л.БАКАЛОВ

**Протоптапа
ТРОПОЧКУ**

ПЕСНЯ ДЛЯ ГОЛОСА
С СОПРОВОЖДЕННЯМ ФОРТЕП'ЯНО

Т.ШЕВЧЕНКО

Советский композитор

Ювілейне видання комітету для об'єднання 30-ти років Т.Шевченка у Львові.

1861 — 1911.

КОБ ЗАР

збірка композицій до слів Т.Шевченка
вукладі на м'яманий хор

Зредагував др. С.Людкевич

ЗАМІСТ

1. М.Лисенко: Ой діброво, темний гаю!
2. М.Лисенко: Калина.
3. М.Лисенко: На горді коло броду
4. Ф.Калесса: Ой умер старий батько
5. Топольницької: Ой три шляхи.
6. С.Людкевич: Закувало закуленка.
7. М.Волошин: Чого м'які т'яло.
8. І.Воробкевич: Думи мої
9. І.Біліковський: Думи мої
10. Д.Ровдольський: Сонце заходить

